

рам узятый у двукоссе частк.
«Менавіта першая «Сем раз ад-
ша і паўтараецца ў апошнім пяць разоў, прычым не
страфы. Стылістычны эффект згаданага прыёму ўзмацняецца ўжыван-
нем у апошняй строфе не толькі паўторнай канструкцыі, але і яе аўтар-
скай інтэрпрэтацыі: «Сем раз адмер...» Цяпер чарнобыльскіх / Герояў
славім, / Што атамны вулкан / Сваім жыццём гасілі, / Ратуючы Зям-
лю. / І адначасна / Дараваць не можам, / Што нехта атам забыўся /
Сем раз адмераць і праверыць / Кожную дэталю, / Каб наш зямны каў-
чэг / Не пад жалобным ветразем / У будучыню плыў [2, с. 132–133].

Такім чынам, паэтычныя радкі Максіма Танка і сёння хвалююць
чытачоў не толькі актуальнасцю ўзнятых праблем і тэм, але і па-май-
стэрску падобранымі вобразна-выяўленчымі сродкамі, у тым ліку
канструкцыямі з паўтарамі.

Літаратура

1. Сцяцко, П.У. Слоўнік лінгвістычных тэрмінаў / П.У. Сцяцко, М.Ф. Гуліцкі, Л.А. Анта-
нюк. – Мінск: Вышэйш. шк., 1990. – 222 с.
2. Танк, М. Збор калосся: вершы / М. Танк. – Мінск: Маст. літ., 1989. – 302 с.

Мойскі А.Ч. (Мінск)

Гістарычны кантэкст давераснёўскай паэзіі Максіма Танка

Сёння мы з гонарам згадваем падзеі Вялікай Айчыннай вайны і святкуем пераможныя даты і дні вызвалення кожнага горада, кожнай вёскі. Аднак для Заходняй Беларусі не менш важнай падзеяй з'яўляецца ўз'яднанне з астатняй тэрыторыяй БССР 17 верасня 1939 г. 75 год таму малады паэт Максім Танк і іншыя заходнебеларускія камуністы з радасцю віталі Чырвоную Армію як вызваліцельніцу ад польскага прыгнёту. Санацыі на тэрыторыі Беларусі прыйшоў канец, таму і лірыку Максіма Танка прынята падзяляць на давераснёўскую і тую,

што будзе пасля яе, бо ў зборніках паэзіі «На этапах», «Журавінавы цвет», «Пад мачтай» і аўтабіяграфічных дзённікавых запісах «Лісткі календара» адлюстравалася жыццё Заходняй Беларусі пад уладай Польшчы, жудасць асадніцкай палітыкі і змаганне за вызваленне рэвалюцыянераў у 30-я гг.

Вершы Максіма Танка з першага зборніка «На этапах», нягледзячы на цяжкія ўмовы іх стварэння (пакуты, шыбеніцы, астрагі, дэфензіва, стражнікі, бізуны, катойні), прасякнуты заклікамі да змагання, надзеяй на іскру бунту, які вызваліць свабодную песню з прыходам вясны. Менавіта гэтымі ідэямі характарызуюцца ўсе першыя зборнікі Максіма Танка. І толькі разам сабраныя вершы малююць карціну змагання заходнебеларускай інтэлегенцыі, паасобку яны не ствараюць такога ўражання, а недасведчаны чытач і ўвогуле наўрад ці адназначна патлумачыў бы, пра якое змаганне ў гісторыі нашай краіны ідзе размова, прачытаўшы асобны верш.

Калі пісьменнік прыўносіць у паэзію рэалізм уласнага жыцця, падзеі гісторыка-культурнай эпохі, то і мастацкі твор напаўняецца дадатковымі сэнсамі, ён судакранаецца са знешнімі фактарамі рэчаіснасці. Сацыяльна-палітычныя ўмовы, біяграфія аўтара ўплываюць на мастацкі свет пісьменніка і разам утвараюць кантэкстуальную прастору яго паэзіі. Кантэкстуальная прастора – вельмі шырокае паняцце, розныя падыходы, даследаванне яе шматлікіх узроўняў дае ключ да разумення аўтарскай пазіцыі, мэты яго творчасці і мастацкіх метадаў, не кажучы пра тое, што разуменне многіх твораў проста немагчыма па-за кантэкстам. Так немагчыма пазбегнуць гістарычнага кантэксту пры вывучэнні дэкадэнтскай паэзіі Максіма Танка.

Гістарычныя падзеі ўплываюць на станаўленне светапогляду аўтара. Дзяцінства, юнацтва і маладосць Максіма Танка прыпадалі на рэвалюцыйныя падзеі і войны, што не магло не гартаваць у ім пэўныя прыწყы і цвёрдую жыццёвую пазіцыю. Сваім перакананнем ён не здраджваў і напрацягу наступных гадоў жыцця, імі ж кіраваўся і ў сваёй творчасці: «Я знаю, што страшэнна адстаў / Ад свайго часу: <...> Не навучыўся штодня мяняць сваіх поглядаў, / Хварэю на старую хваробу сэрца / І працягваю пісаць у рэалістычным стылі» [1, т. 5, с. 119].

У той жа час гістарычны кантэкст не павінен падмяняць літаратуру, якая часта не можа выступаць у якасці ілюстрацыі да гістарычных падзей. Максім Танк часта ўзнаўляе ў творах справы мінулых гадоў

і стагоддзяў: «Прыехалі асаднікі, паны. / Азёры пахнуць ім не толькі рыбай, / Яны глыбей ўпушчаюць кіпцюры / У нашы нівы, / Ё прадзедаў сялібы, / І ў нашы песні, і ў лясы-бары» [1, т. 7, с. 53]. У гэтых радках паэт піша пра прычыны паўстання рыбакоў у 30-х гг. у тых месцах, дзе ён нарадзіўся, на яго малой бацькаўшчыне. Аўтар нібы вяртаецца з турмы, што сапраўды было ў біяграфіі Я. Скурко: «І я цябе бачыў... / Ці не на Лукішках?» [1, т. 7, с. 18–19], ці «Тут пранюхае, можа сачыць / Дэ-фензіўская лютая зграя» [1, т. 7, с. 33]. Падрыхтоўка паўстання апісваецца ў рэальных гістарычных абставінах і сапраўдных геаграфічных межах – на азёрах суседняй Вілейшчыны: «Так разбівалі / Свае пугы-гора / Азёры: / Нарач, / Мясра і Баторын» [1, т. 7, с. 21–22].

Калі ў паэме «Нарач» Максім Танк апісвае рэальныя гістарычныя падзеі, то ў паэме «Каліноўскі» большае месца займае фантазія. Нельга ўспрымаць як гістарычны факт тое, што, напрыклад, Кастусь Каліноўскі пад псеўданімам Вітаўта Вітажэнца прысутнічаў на плошчы падчас пакарання сваіх сяброў, і толькі сьвет на твары схаваў слёзы рэвалюцыянера, якія маглі яго выдаць. Пры аналізе апошняй паэмы вартая звярнуцца да гістарычнага кантэксту для таго, каб зразумець эстэтычную вартасць твора, ведаць маштабнасць падзей, іх значнасць і трагічны лёс удзельнікаў. Аўтар раскрывае ўнутраны свет персанажаў, даследуе магчымыя матывы іх учынкаў, выдумляе іх памкненні і пачуцці, але пры гэтым улічвае іх рэальныя палітычныя погляды, якія вядомы гісторыкам. Максім Танк робіць толькі палітычныя наміркі ў сваёй паэме: «...а за пазухай Герцэн, / Ё сэрцы «Колакала» калыхаўся прызыў» [2, с. 104]. Гістарычны кантэкст дазваляе расшыфраваць гэтыя наміры. Знаёмства з гістарычнымі звесткамі яшчэ больш абвострыць успрыманне карцін, намалюваных паэтам. Гістарычны фон пакажа небяспечнасць і складанасць прыняцця рашэнняў героямі. Мы будзем ведаць стан прыгнечаных сялян, зразумець змаганне з прыгонным правам і ў той жа час улічваць немагчымасць вырашэння гэтага пытання без падтрымкі нізоў, з'явіцца ўяўленне пра класавую прыналежнасць паўстанцаў і жорсткасць царызму, які не ведае міласраў'я і да яго падобных, як Палкоўнік Лосеў з паэмы «Каліноўскі».

Гора складае свае калыханкі –

Сумныя песні пра чорны прыгон [2, с. 97].

Вобраз Каліноўскага блізкі падпольшчыкам, змагарам за вызваленне Заходняй Беларусі. Гэты сімвал змагання сустракаецца не толькі ў аднайменнай паэме, але і ў лірыцы, як, напрыклад, у вершы «Вільня» (1936): «Баладу віселіц сцюдзёных / Гаворыць з ветрам Каліноўскі. / Мо расказаць табе пра нашы / Пра барыкады і ўдары?» [1, т. 1, с. 73].

Гэта значыць, што твор Максіма Танка прарываецца праз эпохі і злучае ланцужок падзей у нацыянальнай гісторыі, тым самым з дапамогай мастацкага тэксту ўпісвае беларускую гісторыю ў сусветны працэс. Вобраз рэвалюцыянера, які мяняе жыццё на адданасць ідэі, канфлікт абавязку перад Радзімай, народам і асабістым шчасцем з'яўляецца распаўсюджаным матывам. Ён падобны да вобраза горкаўскага Данка, які вырваў сэрца, каб асвятліць шлях свайму народу.

Многапакутны народзе ты мой,
Хутка убачыш светлае ранне,
Сонца свабоды па-над зямлёй! [2, с. 97].

Такім рэвалюцыйным бачыцца і вобраз казачнага Вяля. Калі сяляне просяць яго вывесці з-пад прыгнёту хоць на край зямлі, то волат заклікае да змагання з ворагам. І хоць у творы прысутнічае казачнае абрамленне (нарадженне асілка ў разоры, разуменне мовы птушак і жывёл, магутная багатырская сіла), але гэты «Сказ» становіцца ўніверсальным для любога часу. Нездарма ў канцы твора Максім Танк звяртаецца да сваіх сучаснікаў: «Нам пара зноў сілы новыя збіраць, / Тапары і косы адвастрыць ізноў нам, / Каб з зямлі гаротнай пуці пазрываць!..» [2, с. 63]. Ліра-эпічныя творы дазваляюць паэту глядзець скрозь час, але і лірыку мы можам разглядаць у гістарычным кантэксце, бо ў ёй падымаюцца тыя ж тэмы: «Можаце казкай назваць ці былінаю / Песню аб чорным, крывавым прыгоне» [1, т. 1, с. 94].

Безумоўна, гістарычны кантэкст толькі дапамагае пры аналізе твора. Ён не можа служыць метадалагічным прынцыпам у літаратурна-наўчым аналізе, але перад аналітычнай працай з самім творам трэба ўсвядоміць, чым характэрна была эпоха яго напісання. Давераснёўская лірыка Заходняй Беларусі, напрыклад, характарызуецца не толькі ціскам польскай дэфензівы і падпольнай дзейнасцю Камуністычнай партыі Заходняй Беларусі, але і той спадчынай, што пакінула папярэдняя гістарычная эпоха: выхад першых легальных беларускіх газет, дзейнасць літаратурных суполак, творчасць Янкі Купалы, Якуба Коласа, М. Багдановіча. Іх творчасць і паэзію самога Максіма Танка

трэба памнажаць на той здабытак, што застаўся ад мінулых пакаленняў, а там, безумоўна, і такія выбітныя постаці, як Ф. Багушэвіч і В. Дунін-Марцінкевіч. Без міжлітаратурных сувязей не можа існаваць нацыянальная літаратура, якой характэрна пераемнасць традыцый. Апошнія згадвалі ў творах сацыяльную няроўнасць, пакутлівыя няроўныя шлюбны падчас прыгону. Вось і сюжэт паэмы «Журавінавы цвет» Максіма Танка створаны пад уплывам традыцый папярэднікаў. У яго сацыяльна-бытавой драме да сялянскай дзяўчыны ўжо заляцаецца не паніч і не эканом, а ўлан-асаднік з заходнебеларускіх рэалій. Ён паказаны жорсткім і ваяўнічым («Улан устаў бялей як палатно. / – Мо дзе спаткаемся, стары, мы зноў / – Глядзі, каб не зліняла барада!» [2, с. 46]). Ён такі, як эканом з паэмы В. Дуніна-Марцінкевіча «Гапон», які то сварыцца, то сушыцца, а то можа і аплявуху адпусціць. Максім Танк выкрывае такія характарыстыкі паноў-асаднікаў пад уплывам нацыянальнай літаратуры і вуснай народнай творчасці.

Аднак фарміраванне аўтара мы не можам разглядаць як сукупнасць ведаў, атрыманых дзякуючы адукацыі, знаёмству з творамі мастацтва, дзякуючы кнігам, з якімі быў знаёмлены творца, як суматычную множнасць літаратурных сувязей, а хутчэй як унікальную і адметную з'яву. Письменнік нараджаецца праз назіранне народнага жыцця, традыцый і звычаяў, маральных і эстэтычных нормаў, праз сузіранне прыроды і ад перажывання рэвалюцый і войнаў, якія адбываюцца на яго зямлі. Так паэтычную душу Максіма Танка ўскалыхнулі нарачанскія сосны, сярод якіх ён нарадзіўся на мядзельскай зямлі: «Застылі сасна ля сасны веліканы, / Глядзяць у крышталнае люстра азёр» [1, т. 1, с. 35]. Гэта вельмі складаны працэс, і з'яўленне сапраўднага пісьменніка можна назваць феноменам.

Акрэсліць гістарычнаю эпоху стварэння мастацкага тэксту – адна з першых задач даследчыка. Праўдай з'яўляецца і тое, што гэта можа не мець пад сабой ніякай неабходнасці. Час адвольна стварае гісторыка-культурны фон мастацкага твора. Праблема заключаецца ў тым, ці варта даследаваць гэты фон, наколькі неабходна паглыбляцца ў яго. Прысутнасць вечных тэм і вобразаў пераконвае, што прывязка да гістарычнай эпохі толькі перашкодзіць успрыманню мастацкага тэксту. Напрыклад, вечныя філасофскія пытанні, якія падымаюцца Максімам Танкам у савецкую эпоху, сёння ўспрымаюцца ідэалагізавана, бо гэта была эпоха дамінавання камунізму і паэт быў сярод адданных гэтым

ідэалам. Творчасць жа канца 80-х – пачатку 90-х успрымаецца як чыстая філасофская паэзія ў часы культурнага адраджэння, хаця філасофскія матывы з’яўляюцца ў Максіма Танка значна раней.

Сёлета спаўняецца 50 гадоў кнізе вершаў «Глыток вады», якая выйшла ў савецкі час, але ўтрымлівае безліч антыгэз і аксюмаранаў. Гэтыя мастацкія сродкі, супрацьпастаўленні жыцця – смерці, добра – зла і іншыя адвечныя пытанні падкрэсліваюць філасофскую скіраванасць вершаў, рэпрэзентуюць аўтарскую свядомасць паэта-філосафа. Напрыклад, у «Трактаце аб паэзіі», які міжвольна адсылае нас да Нікола Буало, Жоашэна Дзю Беле і іншых аўтараў падобных трактатаў у гісторыі літаратуры, Максім Танк піша: «Не забывайце ж / Пра век, у які мы жывём: <...> Паміж глытком жывой вады і атрутнай» [1, т. 3, с. 256].

Такім чынам, узнікае шмат пытанняў перад тым, як разгледзець твор у гістарычным кантэксце. Безумоўна, твор адносіцца да пэўнай эпохі. Жыццё аўтара можа прыпасці як на частку эпохі, так і на мяжу некалькіх эпох, што ў сукупнасці складаюць нацыянальную гісторыю, якая таксама павінна разглядацца ў кантэксце сусветнага гістарычнага працэсу. Давераснёўская паэзія Максіма Танка – гэта гісторыя Беларусі ў асобах і іх подзвігах.

Літаратура

1. Танк, М. Поўны збор твораў: у 13 т. / М. Танк. – Мінск: Бел. навука, 2006–2012.
2. Танк, М. Ключ жураўліны / М. Танк. – Мінск: Беларусь, 1972. – 496 с.

Мясцова В.А. (Мінск)

Дэтэктыўнае аповесць Міраслава Адамчыка «Забойства на Каляды» як від класічнага дэтэктыва

Дэтэктыўнае аповяданне, раман, аповесць з’яўляюцца найбольш папулярнымі жанрамі мастацкай літаратуры XX і XXI стагоддзяў. Пасля шырокага распаўсюджвання названага жанру ў сусветнай культурнай прасторы ў першай палове мінулага стагоддзя ўзніклі нацыянальныя разнавіднасці дэтэктыўнай літаратуры. Паняцці «англійскі дэтэктыў», «амерыканскі», «японскі», «беларускі» хоць і не валодаюць абсалютнасцю і высокай ступенню дакладнасці, усё ж перадаюць пэўныя характэрныя асаблівасці крымінальнай літаратуры названых краін.

Дэтэктыўная літаратура, а асабліва класічны дэтэктыў, у сілу сваёй спецыфікі больш арыентавана на мысленне і логіку, чым трады-